

MÓRICZ, AZ ÉLETRAJZÍRÓ

Az utóbbi időben az irodalomtudomány sűrűbben nyúl a köztiszteltben álló szerzők személyesebb hangvétele, nem feltétlenül a nyilvánosságnak szánt írásaihoz, a levelek vagy intim naplórészletek közkinccsé, mindenki számára elérhetővé válnak. Jó dolog ez, mondjuk ki bátran, egy rég halott írónak ne legyen titka, ne titkolózzon.

Nincs ez másképpen Móricz Zsigmond naplója esetében sem. A napló párhuzamba állítható a lassan három évvel ezelőtt megjelent, Kosztolányi Dezső műveinek kritikai kiadásába illeszkedő „*Most elmondom, mint veszttem el*” című, Arany Zsuzsanna szerkesztette, Kosztolányi beszélgetőfüzeteit hiánytalanul közlő könyvvel, amely lebontja a közölhetőség bármiféle megkérdőjelezésének akadályát. Mára az irodalom eljutott addig a pontig, ahonnét nézve értelmetlenné válik a kérdés, még ha azt a moralitás oldala felől teszi is fel valaki: bármilyen írott formában fennmaradt szöveg a szerző munkásságának a része, nem vitatható el tehát a közlés joga.

Móricz Zsigmond életében regényírói, irodalom-szervező munkássága mellett fontos tevékenységet jelentett a naplóírás. A Móricz-naplók második köteté az 1926 és 1929 között eltelt időszak feljegyzéseiből összeálló több mint nyolcszáz oldal. Érdekes és változatos időszakot él meg Móricz, felolvasókorutak, színházi bemutatók, a *Nyugat* helyzete és egyéb, nem várt események ezeknek az éveknek a meghatározói, és, nem utolsósorban, az első feleség, Holics Janka tra-

gikus kimenetelű öngyilkossága után egy újabb szerelem, élettársi viszony kialakulása van a láthatáron: a színésznőként ismert és népszerű Simonyi Mária lép Móricz életébe, mi több, a magánéleti összetartozás mellett Móricz darabjainak lesz megkerülhetetlen szereplője. Nem kérdéses, hogy a napló történetként is olvasható, nem vész el annak lehetősége, hogy Móricz eleve egyfajta regényszerkezeti váznak megfelelően, a saját prózafelfogásához igazodva vezette a naplót. Ezt az elképzelést erősíti nem egy párbeszéd vagy beemelt (kiemelt) részlet, aminek köszönhetően felidéződik néhány Móricz-regény hangulata, a párbeszéd-ek rájátszott formában szerepeltetése önmaguk paródiája, egy-egy Móricz-regény túlzásba vitt kifigurázása – elsősorban a sexualitás terén tett kalandozásainak írásban történő rögzítése tűnik határozottan annak.

„Az újság lehull a szarba, és ő elkezd érdeklődni. Az egész seggit felemeli és egyet-egyet teker.

Szemét behunyja, akkor újra lők, s akkor elkezdődik egy néma torna. Már nincs agyvelő, nincs gondolat, semmi sincs, csak az van, csak az... Lüktet és dolgozik mind a kettő a kéjért. Egy szó nélkül komolyan, nemesen, tiszta szívvel, elszántan baszunk.

Elsült.

Ellankad, s istenem, be szép. Ilyenkor baszás után egészen szűz.

Oly puha, gyöngéd, ártatlan, érintetlen s kíváncsi, mint egy virág. Úgyhogy a farkom,

mint máskor is, ha ezt az egészen ritka s csodálatos szépséget érzem meg rajta, nem akar lekönyölni.

[...]

– Mi történt.

– Szívem, kedves, kedves kis babám.

– Baszunk.

– Igen. Mit mondtál?

– Baszol?

– Még egyszer. Tisztán.

– Baszol.

– Baszlak.

– Egész nap bírál baszni?

– Igen.

– Csak engem?

– Csak téged.

[...]

Kétségbeesve nézem, de már semmit sem ér a faszom.” (114–115.)

Nem tudom, egy ilyen mű mennyire adja meg magát azoknak az olvasóknak, akik a szerző életéből néhány életrajzi adalékon kívül nem kíváncsiak többre, a Móricz-kép homályosabb, elnagyoltabb részeinek tisztázásán túlmenően nem szeretnék egy veszélyes személyiség pszichológiával, drámai feszültséggel megterhelhet, élet-töredék-műve terepén találni magukat. Pedig nincs mese, erről van szó: a feljegyzés, rögzítés szándéka vezette – több műfajt magában foglaló – napló szerteágazó irányok felé tart: Móricz magatartásbeli habitusa, az életbeli megnyilvánulásai, csípős, gonoszkodó megjegyzései jönnek közel az olvasóhoz, és ebben a közelségben Móricz hús-vér alakja nem feltétlenül rokonszenves mindenkinek. Az író nem a lapszélről integet, az író leül mellénk.

A szöveget Móricz szexuális izgalommal kezeli, a női test és a papír anyaga eggyé válik, az ige, a nyelv testté lesz, egységbe tömörül, a mértéktelen tempóban folytatott írás a szeretkezéssel, a női test megszerzésével, meghódításával kapcsolódik össze. Móricz valahogy a leírt szavakkal is így van, élvezi, tapogatja őket, a baszni etc. szavak leírásában áttételesen szexuális többletet fedez fel, és azt a maga előnyére fordítja.

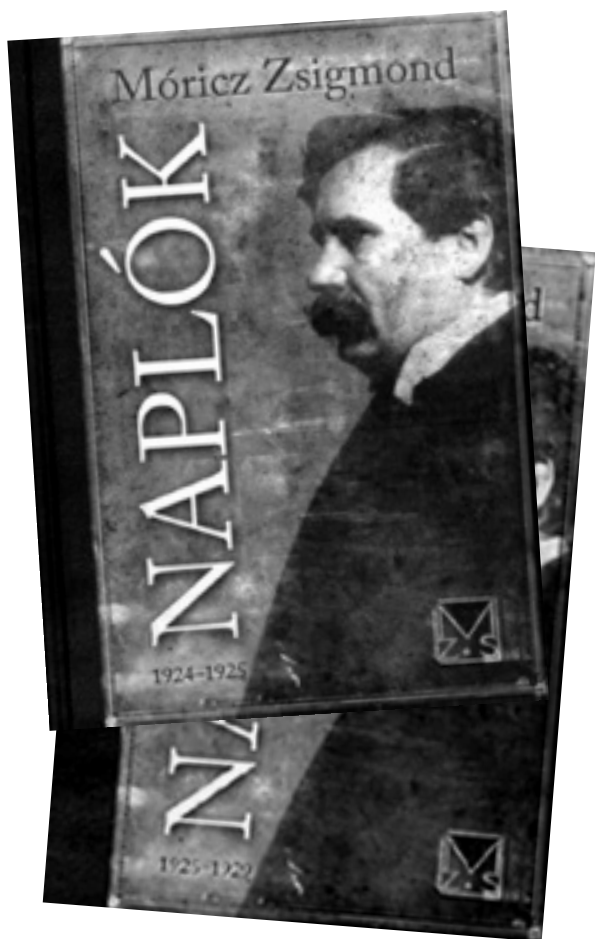
Egy roppant nagy munkabírással rendelkező író a tervek szerint hat kötetet felölelő naplója sejteti, hogy a regény és egyéb műfajok írása mellett fontos volt számára ez a fajta kielégülés, a szexuális-lelki feszültségek, az őt foglalkoztató problémák levezetése, más értelemben véve a napló Móricz gyóntatószéke, vezeklő szentélye, bizalmas barátja volt. Mint egy asszonyt, használta a naplót, bármit elmondhatott neki, és a naplók tanúsítják, hogy el is mondott, nem tartva a következményektől, a szépítés, cizellálás ügyes kikerülésével az igazi Móricz Zsigmond írhatta meg az igazi Móricz-portrét – a művészt és a magán-

embert egy személyben –, ezzel a nagyon is meggondolt tettével fejtörést, hatalmas munkát okozva a későbbi Móricz-kutatóknak és -rajongóknak.

Nézzünk kicsit körül ebben a hatszázötvenöt oldalban, tegyünk egy sötét utazást Móricz Zsigmond mélyeiben!

Móricz nem volt elmélkedő, könyvtárszobában töprengő intellektuális típus, 1929-ben például a gyakorlatiasabb Móricz-ént ismerjük meg. Az Osvát Ernő halála után a *Nyugat* működése körül kialakult viták, egyezkedések nagyon lekötik Móriczot, a naplóban több oldalt szentel az ügynek, a tárgyalások eredménye nem marad nyom nélkül, kész adattár, üzleti dokumentum a naplónak ez a része, egyszer lemond a *Nyugatról*, másszor meg újult erővel kezd neki, hogy a *Nyugatban* tekintélyes pozíciót harcoljon ki magának. A sokak szemében idealizált személyként élő Móricz Zsigmond úr a *Nyugat* kapcsán, a kiadások, felolvasások tervezése, a pénzügyi útmutatók, költségvetések ismeretében megfontolt, előrelátó, kitűnő szervező, oszt, szoroz és számol, nem hagyja, hogy akár egy árva fillér is elvesszen. A *Nyugat* megszerzésére irányuló erőfeszítések és az ezek idején másokról, például Babits Mihályról leírt rosszindulatú megjegyzések nem kívánnak mentegetést, bár fontos, megbocsátható életrajzi adat, hogy Móricznak nagy szüksége volt a pénzre, a naplóban is többször utal rá, hogy többtagú családot tart el egyes-egyedül.

Sokszor az jön át egy-egy naplórésznél, hogy hirtelen, stiláris ellenőrzés nélkül, gyorsan lett lejegyezve, egy hosszú nap végén vagy egy nagyregény írásának kávészünetében – érzelmi túlfűtöttség, harag és indulat körvonalazza a bejegyzést. Móricz naplója az a napló, ami azonnali kor- és fajdokumentum, a személyes sértettségén kívül egy korszakról képet adó szöveg, vegyünk akár az 1929-es évből egy szakaszt: „21 zsidó. Elnéztem őket. Legnagyobb részüknek torz koponyája van. Elnökölt Heltai Jenő, az előttünk jött generációnak ez a tipikus példánya. [...] Velük nem lehet beszélni elméleti dolgokról, csak üzletiről. Ha valamit olvastak az német-francia volt. Magyarország nekik csak annyi, mint az angol kolonistáknak Kína. Semmi közük a világon ehhez a fajhoz, csak annyi, hogy mindent kiélvezni itt, amit lehet. Ha darabot írnak, a zsidóság rossz ösztönei dolgoznak bennük, s azt szolgálják. Van egy borzasztó mohó zsidó elem, az egész világon homogén. Minden országban a keresők s élvezők hada.” (557.) Az olvasót első olvasatra meghökkentő bejegyzés – ne lepődjünk meg, telis-tele van ilyenekkel a könyv! – mögött a háború előtti Magyarország, a politikai lépések befolyásolta közhangulat rejtőzik. Móricz Zsigmond elsietett gyűlöletét egy régi, a tizenkilencedik századig visszanyúló és a huszadik századba átívelő zsidógyűlölet-hagyomány táplálja, a betelepülőkkel szemben kialakult, alakta-

lan ellenszenv, a tiszta magyar nyelv és irodalom mai szemmel érthetetlenül nevetséges, betegesen torz védelme. Ezt a rögtönzött fajelmélet-magyarázatot néhány kivétellel Szabó Dezsőn át bárki nevével szignálhatnánk. A későbbiekben Móricz korigálja ma-

gát, a második világháború megállíthatatlan közeledtével kisebb módosítással reagál a zsidókérdés(ek)re, a továbbiakban megjelenő naplók bizonyára ezt a véleményváltozást is dokumentálják.

A naplójában Móricz nem szégyenlősködik. Míg Márai Sándor a naplójegyzetekben óvatosan szemérmes, addig Móricz a legszémetlenebb módon közöl a talán csak a képzeletében létező, leendő olvasójával mindent. A szó, a nyelv, gondolhatta Móricz, bármire felhasználható, nem szabad, hogy korlátok közé szoruljon vagy akadályba ütközzön, az elhallgatás, kihagyás lenne erkölcstelen, megfosztottá (jogfosztottá) válna a szó, a nyelv, ennek súlyos következményeként az értékéből veszítene.

A hatalmas, figyelemre és dicséretre méltó munkát végző két szerkesztő, Cséve Anna és Szilágyi Zsófia Júlia nem hagyják egyedül az olvasót Móriczsal, az utolsó oldalig kitaró lábjegyzetek, kiegészítő magyarázatok mellett a napló végén külön névmagyarázatok és útmutatók segítik a hiánytalan befogadást. Nélkülük a napló különleges, merész kalandozás lenne, a nyomok mentén haladás az eltévedés fenyegetettségének kockázatával. A napló a kiegészítő szövegek hiányában a szigorú könyvtárak mélyén kutató irodalomtudósok és filológusok kiváltsága maradna, a szélesebb közönség számára a szerkesztők munkájának köszönhetően lett kuriózum, igényes irodalmi csemege.

„Olyan sokat dolgozom, hogy lehetetlen naplót írni.” Fakad ki panaszosan Móricz. Jogos a kérdés, hogy a rendelkezésünkre álló több ezer oldalas naplóanyag hány oldallal bővült volna, ha szerzőjük nem szenved időhiányban? Íme, egy újabb Móricz-rejtély. A naplók kiadása után talán világossá válik, hogy ki volt valójában ez a nagybajuszú kövér ember, Móricz Zsigmond.

Ayhan Gökhan (1986): Budapesten él, költő. Kedvenc írói: Kosztolányi Dezső és Heltai Jenő.

MÓRICZ UTÁN